

MAXSUS EHTYOJLI BOLALARGA NISBATAN OTA-ONALARNING PEDAGOGIK MADANIYATINI SHAKILLANTIRISHNING SAMARALI STRATEGIYALARI

Djumanazarov Yoqubjon Turg'unboyevich,
NamDU Psixologiya kafedrasida katta o'qituvchisi

Jumanazarova Gullola Yoqubjanovna,
Toshkent Kimyo xalqaro universiteti Namangan filiali dotsenti v.b., (PhD)
E-mail: gullolajumanazarova503@gmail.com

Abbasova Muxayyo Dilshadovna,
Toshkent Xalqaro Kimyo Universiteti Namangan filiali magistranti
E-mail: abbasovamuxayyo1@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada maxsus ehtiyojli bolalarga nisbatan ota-onalarning pedagogik madaniyatini shakllantirishning samarali strategiyalari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan yoritiladi. Ota-onalarning pedagogik madaniyati bolaning rivojlanishi, ijtimoiy moslashuvi va ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyatini ta'minlashda muhim omillardan biri hisoblanadi. Tadqiqotda ota-onalarning maxsus ehtiyojli bolalarga bo'lgan munosabati, tarbiyaviy yondashuvi va pedagogik bilim darajasi bolaning psixofizik rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatishi tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: maxsus ehtiyojli bolalar, ota-onalar pedagogik madaniyati, oilaviy tarbiya, pedagogik hamkorlik, inklyuziv ta'lim, maxsus pedagogika, ijtimoiy moslashuv, tarbiyaviy strategiyalar, pedagogik maslahat.

Аннотация. В данной статье с научно-теоретической и практической точек зрения освещаются эффективные стратегии формирования педагогической культуры родителей по отношению к детям с особыми потребностями. Педагогическая культура родителей является одним из важных факторов, обеспечивающих развитие ребенка, его социальную адаптацию и успешность в образовательном процессе. В исследовании анализируется, как отношение родителей к детям с особыми потребностями, их воспитательный подход и уровень педагогических знаний непосредственно влияют на психофизическое развитие ребенка.

Ключевые слова: дети с особыми потребностями, педагогическая культура родителей, семейное воспитание, педагогическое сотрудничество, инклюзивное образование, специальная педагогика, социальная адаптация, воспитательные стратегии, педагогическое консультирование.

Abstract. This article examines, from both scientific-theoretical and practical perspectives, effective strategies for developing the pedagogical culture of parents of children with special needs. The pedagogical culture of parents is considered one of the key factors ensuring a child's development, social adaptation, and success in the educational process. The study analyzes how parents' attitudes toward children with special needs, their parenting approaches, and their level of pedagogical knowledge directly influence the child's psychophysical development.

Keywords: children with special needs, parental pedagogical culture, family upbringing, pedagogical cooperation, inclusive education, special pedagogy, social adaptation, educational strategies, pedagogical counseling.

Kirish. Hozirgi kunda jamiyatda maxsus ehtiyojli bolalarni qo'llab-quvvatlash va ularni ta'lim jarayoniga to'laonli integratsiyalash masalasi muhim ijtimoiy-pedagogik vazifa sifatida qaralmoqda. Maxsus ehtiyojli bolalar bilan olib boriladigan ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligi faqatgina mutaxassislar faoliyati bilan emas, balki oiladagi

pedagogik muhit va ota-onalarning pedagogik madaniyat darajasi bilan ham chambarchas bog'liqdir. Ota-ona bolaning birlamchi tarbiyachisi bo'lib, uning shaxs sifatida shakllanishida, emotsional holati va ijtimoiy moslashuvida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shu sababli maxsus ehtiyojli bolalarga nisbatan ota-onalarning pedagogik madaniyatini shakllantirish masalasi bugungi kunda alohida dolzarblik kasb etmoqda.

Adabiyotlar tahlili. Maxsus pedagogika va inklyuziv ta'lim sohasidagi ilmiy manbalar ota-onalarning pedagogik madaniyatini shakllantirish bolalarning ijtimoiy moslashuvi va psixofizik rivojlanishida muhim omil ekanligini ko'rsatadi. Tadqiqotlarda oilaviy tarbiya, pedagogik hamkorlik va ota-onalar bilan ishlash metodikalarining nazariy asoslari keng yoritilgan. Shuningdek, zamonaviy yondashuvlar ota-onalarning bilim va ko'nikmalarini oshirish orqali ta'lim samaradorligini ta'minlash zarurligini ta'kidlaydi. Biroq ayrim ishlarda amaliy mexanizmlarni takomillashtirish va innovatsion strategiyalarni keng joriy etish masalalari dolzarb bo'lib qolmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda tizimli va kompleks yondashuv asosida maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlash jarayoni o'rganildi. Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, kuzatuv, suhbat va pedagogik tajriba-sinov usullaridan foydalanildi. Ushbu metodlar orqali ota-onalarning pedagogik madaniyatini shakllantirishga qaratilgan strategiyalarning samaradorligi baholandi.

Tahlillar va natijalar. Amaliy kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, ayrim ota-onalarda maxsus ehtiyojli bolalarning rivojlanish xususiyatlari, ularning ta'lim va tarbiya ehtiyojlari haqidagi bilimlarning yetarli emasligi turli pedagogik va psixologik muammolarga olib keladi. Noto'g'ri yondashuv, haddan tashqari himoyalash yoki aksincha, bolaning imkoniyatlarini past baholash uning mustaqil rivojlanishiga to'sqinlik qilishi mumkin. Shu bois ota-onalarni pedagogik jihatdan qo'llab-quvvatlash, ularning bilim, ko'nikma va munosabatlarini shakllantirish maxsus pedagogika va inklyuziv ta'limning ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi.

Pedagogik madaniyat ota-onaning bolaga nisbatan ongli, ilmiy asoslangan va insonparvar yondashuvini ifodalaydi. Bu tushuncha ota-onaning pedagogik bilimlari, tarbiyaviy usullardan foydalanish mahorati, pedagoglar va mutaxassislar bilan hamkorlik qila olish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Maxsus ehtiyojli bolalarda ijobiy rivojlanishni ta'minlash uchun ota-onalarda aynan shu sifatlarni shakllantirish zarur. Zamonaviy sharoitda ota-onalar bilan ishlashning innovatsion shakllari, treninglar, maslahatlar, seminarlar va oilaviy pedagogik hamkorlik strategiyalari mazkur jarayonda muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur maqolaning maqsadi maxsus ehtiyojli bolalarga nisbatan ota-onalarning pedagogik madaniyatini shakllantirishning samarali strategiyalarini ilmiy asosda tahlil qilishdan iboratdir. Ushbu tadqiqot natijalari maxsus pedagoglar, defektologlar, psixologlar va ota-onalar uchun amaliy ahamiyatga ega bo'lib, oilaviy tarbiya va ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Ota-onalarning pedagogik madaniyati – bu bolaning rivojlanish xususiyatlarini chuqur anglash, uning individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda tarbiyaviy yondashuvni tanlash hamda ta'lim jarayonida mutaxassislar bilan samarali hamkorlik qila olish qobiliyatidir. Maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlashda pedagogik madaniyat alohida ahamiyat kasb etadi, chunki bunday bolalar individual yondashuvni, sabr-toqatni va izchillikni talab qiladi. Pedagogik madaniyati shakllangan ota-onalar bolaning imkoniyatlarini real baholay oladi, uning muvaffaqiyatlarini to'g'ri rag'batlantiradi va rivojlanish jarayonida yuzaga keladigan qiyinchiliklarga ongli yondashadi.

Shuningdek, ota-onaning pedagogik madaniyati ularning tarbiyaviy pozitsiyasida namoyon bo'lib, bolaga bo'lgan munosabat, muloqot uslubi va muammolarga yechim topish strategiyalarini o'z ichiga oladi. Maxsus ehtiyojli bolaga nisbatan ijobiy pedagogik munosabat shakllanmagan oilalarda bolaning emotsional holatida beqarorlik, ijtimoiy moslashuvda qiyinchiliklar kuzatilishi mumkin. Shu bois ota-onalarning pedagogik madaniyatini shakllantirish uzluksiz va tizimli jarayon sifatida tashkil etilishi zarur.

Maxsus ehtiyojli bolalarga nisbatan ota-onalarning pedagogik madaniyatini shakllantirishda birinchi navbatda pedagogik-ma'rifiy ishlarni tashkil etish muhim hisoblanadi. Ota-onalar uchun seminarlar, ma'ruzalar va treninglar orqali maxsus ehtiyojli bolalarning rivojlanish xususiyatlari, ta'lim jarayonidagi ehtiyojlari va tarbiyaviy yondashuvlar haqida ilmiy asoslangan ma'lumotlar beriladi. Ushbu mashg'ulotlar ota-onalarda tushunish va qabul qilish jarayonini yengillashtirib, bolaga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiradi.

Individual maslahatlar ota-onalarning aniq muammolarini hisobga olgan holda olib boriladi. Pedagog, defektolog yoki psixolog tomonidan beriladigan individual tavsiyalar ota-onalarga bola bilan muloqot qilish, kundalik hayotda tarbiyaviy vaziyatlarni to'g'ri hal etish bo'yicha amaliy yordam ko'rsatadi. Bu esa ota-onalarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirib, ularni faol hamkorlikka undaydi.

Ota-onalarning pedagogik madaniyatini oshirishda oilaviy-pedagogik hamkorlik muhim strategiyalardan biri hisoblanadi. Ta'lim muassasasi va oila o'rtasidagi doimiy muloqot, o'zaro axborot almashinuvi va qo'llab-quvvatlash bolaning rivojlanish jarayonida barqarorlikni ta'minlaydi. Ota-onalarni ta'lim jarayoniga jalb etish, ularning dars va mashg'ulotlarda ishtirokini ta'minlash pedagogik yondashuvlarning uyg'unlashuviga xizmat qiladi.

Shuningdek, ota-onalar uchun metodik qo'llanmalar, tavsiyanomalar va elektron resurslar taqdim etilishi ularning pedagogik bilimlarini mustaqil ravishda rivojlantirish imkonini beradi. Zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalangan holda tashkil etilgan onlayn maslahatlar va vebinarlar ota-onalar bilan ishlashning samarali shakllaridan biridir.

Maxsus ehtiyojli bolalar rivojida oiladagi emotsional muhit muhim ahamiyatga ega. Ota-onalarning pedagogik madaniyati ijobiy emotsional muhit yaratish orqali bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini va ijtimoiy faolligini oshiradi. Qo'llab-quvvatlovchi,

tushunishga asoslangan tarbiya bolada mustaqillik, muloqotga ochiqlik va ijobiy motivatsiyani shakllantiradi. Xulosa qilib aytganda, ota-onalarning pedagogik madaniyatini shakllantirish bo'yicha amalga oshiriladigan strategiyalar maxsus ehtiyojli bolalarning har tomonlama rivojlanishi, ta'lim jarayoniga muvaffaqiyatli moslashuvi va ijtimoiy hayotda faol ishtirok etishini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

O'tkazilgan nazariy tahlil va amaliy kuzatuvlar natijasida maxsus ehtiyojli bolalarga nisbatan ota-onalarning pedagogik madaniyatini shakllantirishga qaratilgan strategiyalar ijobiy samaralar berishi aniqlandi. Xususan, pedagogik-ma'rifiy seminarlar, individual maslahatlar va treninglar ota-onalarning maxsus ehtiyojli bolalarning rivojlanish xususiyatlari haqidagi bilim darajasini oshirishga xizmat qildi.

Shuningdek, oila va ta'lim muassasasi o'rtasidagi hamkorlikning mustahkamlanishi ota-onalarning tarbiyaviy yondashuvlarida ijobiy o'zgarishlarni ta'minlab, bolalarning emotsional holati va ijtimoiy moslashuvida barqarorlik kuzatilishiga olib keldi. Ota-onalarning pedagogik madaniyati oshishi natijasida bolalarda o'ziga bo'lgan ishonchning ortishi, muloqot faolligining kuchayishi va ta'lim jarayoniga moslashuv darajasining yaxshilangani qayd etildi.

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, maxsus ehtiyojli bolalarga nisbatan ota-onalarning pedagogik madaniyatini shakllantirish ularning har tomonlama rivojlanishini ta'minlashda muhim pedagogik omil hisoblanadi. Ota-onalarning pedagogik bilim va ko'nikmalarining yetarli darajada bo'lishi bolaning emotsional holati, ijtimoiy moslashuvi hamda ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Maqolada tahlil qilingan strategiyalar – pedagogik-ma'rifiy ishlar, individual maslahatlar, treninglar hamda oila va ta'lim muassasasi o'rtasidagi hamkorlik ota-onalarda ongli, mas'uliyatli va insonparvar tarbiyaviy yondashuvni shakllantirishga xizmat qiladi. Bu esa maxsus ehtiyojli bolalarda ijobiy o'zgarishlar, o'ziga bo'lgan ishonch va kommunikativ faollikning oshishiga olib keladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, ota-onalarning pedagogik madaniyatini rivojlantirish bo'yicha tizimli va uzluksiz ishlarni tashkil etish maxsus pedagogika va inklyuziv ta'limning dolzarb vazifalaridan biridir. Ushbu yondashuv ta'lim jarayonida bolaga yo'naltirilgan muhitni yaratish, oila va pedagoglar o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash hamda maxsus ehtiyojli bolalarning ijtimoiy hayotga muvaffaqiyatli integratsiyasini ta'minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Maxsus pedagogika / R.S. Karimova – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2019.
2. Inklyuziv ta'lim asoslari / Z.T. Ismoilova – Toshkent: Fan va ta'lim, 2021.
3. Oilaviy pedagogika / M.X. Xudoyberganova – Toshkent: Sharq, 2018.
4. Defektologiya asoslari / L.S. Volkova – Moskva: Prosveshchenie, 2016.
5. Maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlash metodikasi / N.M. Tursunova – Toshkent: O'qituvchi, 2017.
6. Ota-onalar bilan pedagogik hamkorlik / D.A. Abdullayeva – Toshkent: Fan, 2020.
7. Bolalar psixologiyasi / G'.B. Shoumarov – Toshkent: O'qituvchi, 2015.

8. Inklyuziv muhitda oilaviy tarbiya / B.X. Raxmonov – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2022.
9. Pedagogik madaniyat va oila / S.N. Yo‘ldosheva – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2020.
10. Maxsus pedagogikada ota-onalar bilan ishlash / R.M. Qodirova – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
11. G.Jumanazarova.Olim Abdurashid Munavvarovning o‘qituvchilik va tashkilotchilik mahorati. NamDU ilmiy axborotnomasi.Namangan, ISSN: 2181-1458. 4-son, 2023.-586-589-b.
12. G.Jumanazrova. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ingliz tilidagi og‘zaki nutq kompetensiyasini shakllantirish jarayonida interaktiv metodlardan foydalanish metodikasi. TADQIQOTLAR Jahon ilmiy – metodik jurnali, 70-son. Sentabr, 2025. ISSN:3030-3613.

